

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-45>

УДК 338.433:339.137

Войнич Л.Й.

Львівський національний аграрний університет

ІНТЕГРАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА ТА НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОЇ СТРАТЕГІЇ ГАЛУЗІ

Анотація. Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю підвищення конкурентоспроможності продукції рослинництва та зростанням економіки галузі. Головною метою написання статті є обґрунтування проблем стратегічного менеджменту та розробка стратегії розвитку галузі рослинництва у сільськогосподарських підприємствах досліджуваної області. У статті розглянуто основні питання практичного застосування методів оцінки конкурентоспроможності галузі рослинництва за сучасних умов ведення бізнесу. Проведено оцінку рейтингу районів досліджуваної області на забезпеченість ресурсами, рівень і результати розвитку галузі. Пропонується застосування ресурсощадних технологій виробництва продукції рослинництва при використанні техніко-технологічної модернізації та діджиталізації виробництва.

Ключові слова: ринок, стратегічний менеджмент, конкурентоспроможність, ресурсощадні технології, діджиталізація виробництва.

Voinycha Liliya

Lviv National Agrarian University

COMPETITIVENESS EVALUATION OF INTEGRATED CROP PRODUCTION AND IN FORMING COMPETITIVE STRATEGY

Summary. The relevance of the research topic is due to the need to increase the competitiveness of crop production and the economic growth of the industry. Separation of these issues is important for Ukraine, as establishing cooperation with the EU requires a rethinking of the role of the state in the processes of agricultural business development. The leading role in the achievement of the set goals is given to the state authorities since the prospects for the development of Ukraine's economy of as a whole will depend on reforms and improvement of legislation in the agrarian sphere, the cooperation of the state administrative sphere of the structure with agricultural enterprises. Ukraine's accession to the WTO and the signing of the Association Agreement with the European Union opened up new markets and opportunities for domestic producers, thereby increasing the level of competition in the agricultural sector. The main purpose of this article is to substantiate the problems of strategic management and to develop a strategy for the development of the crop sector in agricultural enterprises of the studied territory. The article deals with the main issues of the practical application of methods of estimation of competitiveness of the plant industry in modern business environments. The rating of the regions of the studied territory by the availability of resources, the level and the results of the development of the plant growing industry were evaluated. The problems of increasing the competitiveness of crop production are relevance and strategic importance, which has led to an intensification of both international and domestic competition. Under these conditions, it is necessary to develop a modern concept of increasing the competitiveness of crop production, in particular, in the direction of theoretical, methodological and practical research on the formation of elastic systems of marketing management, the formation of a strategy resource-saving technologies, balanced internal and external food relations, information and corporate organizational production structures in the field of agricultural production. It is proposed to use resource-saving technologies of crop production when using technical and technological modernization and digitization of production.

Keywords: market, strategic management, competitiveness, resource-saving technologies, digitization of production.

Постановка проблеми. У сучасних умовах функціонування АПК стійкий стан сільськогосподарського підприємства на вітчизняному ринку характеризується рівнем його конкурентоспроможності. Одним з основних сегментів вітчизняного агропромислового комплексу є галузь рослинництва, розвиток якої пов'язаний із загальною ситуацією, що характерна для аграрного сектора загалом. Проблеми підвищення конкурентоспроможності виробництва продукції рослинництва набувають особливої актуальності та стратегічного значення, до чого призвело загостренням як міжнародної так і внутрішньої конкуренції. За даних умов необхідне напрацювання сучасної концепції підвищення конкурентоспроможності виробництва продукції рослинництва, зокрема, в напрямі теоретичних, методичних та практичних досліджень щодо формування еластичних систем маркетингового

менеджменту, формування стратегії ресурсощадних технологій, збалансованих внутрішніх та зовнішніх продовольчих зв'язків, інформаційний та аналітичних систем, корпоративних організаційно виробничих структур в сфері агро-виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Проблеми формування конкурентного середовища та конкурентоспроможності підприємств вивчали такі відомі вчені, як А. Сміт, М. Портер, Й. Шумпетер.

Дослідженням теоретичних та практичних особливостей виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва присвячено праці вітчизняних вчених економістів: В.Я. Амбросоваї, В.Г. Андрійчукаї, В.І. Бойка, О.Д. Гудзінського, О.Ю. Єрмакова, М.В. Зубця, І.О. Іртищеві, С.М. Кваші, А.В. Ключник, О.В. Крисального, В.В. Лагодієнка, Ю.О. Лупенка, П.М. Макарен-

ка, М.Й. Маліка, Л.О. Мармуль, О.Б. Наумоваі, А.С. Полторака, П.Т. Саблука, В.І. Топіхи, І.Н. Топіхи, М.Й. Хоружого, В.І. Шаповалової та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Останнє десятиліття в сільському господарстві відбулося збільшення посівних площ під олійними культурами, що призвело до перенасичення сівозмін даними культурами. Часте повернення посівів на одне й те ж саме місце не тільки погіршує структуру і родючість ґрунту, але й призводить до поширення хвороб і шкідників, які знижують і погіршують якісні характеристики насінневого матеріалу. Деякі прорахунки в розвитку галузей рослинництва зумовлені й тим, що часто вітчизняні сільськогосподарські підприємства не забезпечені штатом кваліфікованих працівників, новітньою технікою та обладнанням для якісного обробітку великих площ, що призводить до їх нераціонального використання та відповідно, зниження урожайності.

Мета статті. Відсутність ефективних інтеграційних зв'язків між виробниками та переробниками сільськогосподарської продукції, невисока конкурентоспроможність продукції рослинництва та недостатня ефективність інституту державного регулювання призвели до зниження обсягів, якості та конкурентоспроможності рослинницької продукції. Усе це викликає необхідність продовження і поглибленого вивчення існуючих тенденцій в аграрному секторі економіки, аналізу сучасного стану і обґрунтування подальших напрямів підвищення ефективності і конкурентоспроможності виробництва продукції рослинництва.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства – це його здатність досягти поставлених цілей діяльності в усіх можливих стратегічних напрямках, здатність отримати належні результати діяльності, витримати технологічний процес, та може забезпечити необхідний рівень конкурентних переваг на ринку сільськогосподарської продукції [1; 4]. З визначення слідує, що конкурентоспроможність підприємства забезпечується конкурентоспроможністю виробленої продукції, у нашому випадку продукції рослинництва [3].

З огляду на постійну змінність зовнішнього середовища і періодичність змін внутрішнього середовища, вимірювання конкурентоспроможності виробництва продукції рослинництва одноразово практично неможливо. Важливою проблемою, не дивлячись на використання системного підходу, при аналізі рівня конкурентоспроможності є змінність даного показника, інтегральність оцінки, комплексність, поєднуваність якісних та кількісних факторів у єдину систему оцінки [2].

На нашу думку, метод інтегральних оцінок є найбільш прийнятним для умов сучасного господарювання, бо оцінка рівня конкурентоспроможності за сукупністю показників без зведення їх до одного значення – дуже складний процес. Також варто розуміти й те, що певні показники мають різну направленість в отриманні бажаного результату. Використання одного інтегрального показника, щоб характеризувати сукупність найбільш важливих показників, і тим самим ві-

добрав найвищий рівень конкурентоспроможності – об'єктивна необхідність часу.

Для розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності використаємо показники фінансово-господарської діяльності підприємств галузі рослинництва досліджуваної області, що відобразить процес визначення інтегрального показника.

Узагальнюючи наведене, фактори конкурентоспроможності підприємства, які враховують у процесі її оцінки, можна об'єднати у шість груп: 1) показники забезпеченості ресурсами; 2) показники питомих витрат; 3) показники продуктивності ресурсів (ресурсовіддачі); 4) показники ефективності використання ресурсів; 5) показники-індикатори конкурентних переваг продукції та товару; 6) показники фінансового стану (у т. ч. рентабельності).

Керуючись класифікацією факторів конкурентоспроможності залежно від сфери їх виникнення, виділені вище групи показників розподілено на такі, що відображають результативність діяльності у межах ресурсного забезпечення, виробництва, збуту, управлінської діяльності.

Однак, частину із зазначених показників при оцінюванні конкурентоспроможності суб'єктів агробізнесу враховувати недоцільно. На нашу думку, переважна більшість фінансових показників не відображає конкурентні позиції сільськогосподарських підприємств та зокрема розвитку галузі рослинництва.

Невідповідність їх значень нормативам часто пов'язана із особливостями сільськогосподарського виробництва, а не із незадовільним фінансовим станом. По-перше, фактична тривалість виробничого та операційного циклів не узгоджується із нормативами показників ділової активності, структура активів – із нормативами показників ліквідності, необхідність інноваційного оновлення виробництва – із нормативними рівнями показників фінансової стійкості. По-друге, не слід використовувати показники конкурентних переваг окремих видів сільськогосподарської продукції, а галузі загалом (ціну, собівартість, якість, рівень товарності тощо).

Для проведення стратегічного аналізу галузі рослинництва сільськогосподарських підприємств необхідно здійснювати оцінку рентабельності галузі, тобто фінансової віддачі та забезпеченості ресурсами для реалізації виробничого процесу. Для оцінки стану розвитку галузі рослинництва використаємо статистичні дані щодо розвитку галузі рослинництва у розрізі районів Івано-Франківської області. Надалі визначимо рейтингову оцінку, що ґрунтуватиметься на оцінці фактичних показників діяльності сільськогосподарських підприємств районів та являтиме собою інтегральну оцінку, що визначає позицію району щодо тих чи інших параметрів.

На нашу думку, така система оцінки буде ефективною, бо дозволить визначити місце сільськогосподарських підприємств району серед інших у досліджуваній області; також дозволить сформулювати стратегію розвитку досліджуваної галузі та стимулюватиме підприємства районів із гіршими показниками підвищити конкурентоспроможність продукції досліджуваної галузі. Шляхом розрахунку рейтингової оцінки форму-

Рис. 1. Оцінка конкурентоспроможності розвитку галузей рослинництва у сільськогосподарських підприємствах досліджуваних районів

ють інтегральну оцінку для галузі рослинництва підприємств досліджуваного району в балах, що визначає місце району в рейтингу.

Рейтингову оцінку за показниками ресурсно-го забезпечення та ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств області було проведено за таким алгоритмом:

по-перше, визначаються відносні індекси шляхом ділення індивідуального значення кожного окремого показника району на найвищий показник по області;

по-друге, встановлюється середній бал за показниками для кожного району, шляхом ділення суми індексів по кожному району на кількість показників;

по-третє, формується рейтинг кожного району за показниками виробництва продукції рослинництва шляхом ранжирування середніх балів.

Існують різні системи рейтингової оцінки, які відрізняються за методикою розрахунків, показниками, джерелами отримання інформації, за

кількістю охоплених суб'єктів дослідження. Сформовано основні етапи сукупної рейтингової оцінки:

- збір та опрацювання інформації за досліджуваний період;
- визначення та обґрунтування показників за якими здійснюють ранжирування;
- розрахунок показників рейтингової оцінки;
- ранжирування досліджуваних суб'єктів.

Розрахунок інтегральних індексів оцінки ефективності розвитку галузі рослинництва в сільськогосподарських підприємствах дає можливість порівнювати райони за забезпеченістю ресурсами, ефективністю використання ресурсів та ефективністю виробництва продукції рослинництва.

Аналіз даних на рисунку 1 свідчить, що чим ближче до центру діаграми знаходяться райони з найнижчим рівнем забезпеченості ресурсами для виробництва продукції рослинництва, ефективністю використання наявних ресурсів і ефективністю відповідно саме сільськогосподарського виробництва. Отже, найменш розвинута галузь рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Косівського, Рожнятівського, Долинського районів.

Оцінка рейтингу району вказує на забезпеченість ресурсами, рівень і результати розвитку галузі рослинництва у сільськогосподарських підприємствах досліджуваної області. Аналіз даних вказує, що найбільше забезпечені ресурсами Коломийський, Галицький, Снятинський, Рогатинський і Тлумацький райони. Агропідприємства інших районів Івано-Франківської області не до кінця раціонально використовують свій потенціал. Суб'єкти господарювання Надвірнянського, Тисменицького, Калуського районів, використовують свій потенціал для розвитку тваринницьких галузей сільського господарства (таблиця 1).

Таблиця 1

Інтегральні показники оцінки ефективності господарювання у сільськогосподарських підприємствах досліджуваного регіону

Райони	Рейтинг району	Інтегральні показники оцінки		
		Забезпеченості ресурсами	Ефективності використання ресурсів	Ефективності сільськогосподарського виробництва
Богородчанський район	11	0,39	0,17	0,91
Галицький район	4	1,82	1,33	1,59
Городенківський район	1	2,21	2,00	1,96
Долинський район	13	0,07	0,01	0,17
Калуський район	9	0,78	0,44	1,24
Коломийський район	6	1,24	0,78	1,37
Косівський район	10	0,01	0,01	1,21
Надвірнянський район	7	0,01	0,012	1,99
Рогатинський район	2	2,00	1,77	1,92
Рожнятівський район	12	0,019	0,003	0,29
Снятинський район	5	0,97	0,72	1,61
Тисменицький район	8	0,51	0,37	1,56
Тлумацький район	3	1,33	1,23	2,00

Таблиця 2

**Стратегії розвитку галузей рослинництва
у сільськогосподарських підприємствах досліджуваних районів**

Групи районів	Стратегії
Городенківський район Рогатинський район Тлумацький район Галицький район Снятівський район	Стратегії подальшого розвитку: – розширення ринків збуту; – покращення якісних характеристик продукції; – застосування новітніх технологій обробітку ґрунту та сучасної техніки.
Коломийський район Надвірнянський район Тисменицький район Калуський район	Стратегія стабілізації (підтримки): – підвищення конкурентоспроможності та прибутковості галузі; – розвиток існуючих галузей сільського господарства; – диверсифікація діяльності.
Косівський район Богородчанський район Рожнятівський район Долинський район	Стратегія виживання: – скорочення витрат; – раціональне використання ресурсів; – «відсікання зайвого»; – реструктуризація; – диверсифікація діяльності.

Дані свідчать, що показники ефективності сільськогосподарського виробництва не залежать від того, до якої ґрунтово-кліматичної зони належить район досліджуваної області. У кожній зоні є сільськогосподарські підприємства з різною ефективністю господарювання та, відповідно, з різним рівнем його розвитку.

Для оцінки розвитку сільськогосподарських підприємств кожного району досліджуваної області необхідно враховувати комплекс об'єктивних і суб'єктивних чинників, таких як родючість та екологічний стан земель, рівень продуктивних сил, рівень інтенсивності виробництва, організаційні умови ведення господарства.

Висновки. Обґрунтування стратегій розвитку галузей рослинництва у сільськогоспо-

дарських підприємствах досліджуваного району показало, що можливості розвитку окремих галузей сільського господарства доцільно визначати з урахуванням забезпечення, в першу чергу, продовольчої безпеки України, а також нарощування експорту за тими видами продукції, які є конкурентоспроможними на зовнішньому ринку і є близькими до раціональних норм споживання на душу населення в країні. Важливим завданням є не лише збільшення обсягів виробництва валової продукції сільського господарства, а й необхідність її нарощування, враховуючи умови, коли можливості досягнення конкурентоспроможності рослинницької продукції в Україні вищі, ніж тваринницької з високою трудо-, енерго- і капіталомісткістю.

Список літератури:

1. Драган О.І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти : [монографія]. Київ : Держ. академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2006. 160 с.
2. Кваша С.М. Конкурентоспроможність вітчизняної аграрної продукції в умовах вступу України до СОТ. *Економіка України*. 2003. № 10. С. 79–86.
3. Кобиляцький Л.С. Управління конкурентоспроможністю : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Зовнішня торгівля, 2003. 302 с.
4. Конкурентоспроможність аграрних підприємств та фактори, що її визначають. *Ефективна економіка*. 2011. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_12_32

References:

1. Dragan, O. (2016). *Management of enterprise competitiveness: theoretical aspects*: [monograph]. Kyiv: Academy of Management Personnel Culture and Arts.
2. Kvasha, S. (2003). Competitiveness of domestic agricultural products in the context of Ukraine's accession to the WTO. *Ukraine economy*, no. 10, pp. 79–86.
3. Kobilyatsky, L. (2003). *Competitiveness Management*: [textbook. tool. for students higher teach. school]. Kyiv: Foreign Trade.
4. Competitiveness of agricultural enterprises and the factors that determine them (2011). *An efficient economy*, no. 12. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_12_32